

DİYARBAKIR RAPORU

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu 25 Aralık 2002 tarihli ikinci toplantısında aldığı karar üzerine Komisyon Başkanı Mehmet Elkatmış, Başkanvekili Cavit Torun, Katip üye Özlem Çerçioğlu, üyeler Engin Altay ve Orhan Erdem ile Komisyon uzmanı Dr. İrfan Neziroğlu'ndan oluşan bir heyetle Olağanüstü halin kaldırılmasından sonraki durumu incelemek üzere 17 Ocak 2003 günü Diyarbakır'a giderek bu ilde incelemelerde bulunmuş, 20 Ocak 2003 günü de çalışmalarını tamamlayarak Ankara'ya dönmüştür.

Bölgeye gitmeden önce İnsan Hakları Derneği, MazlumDer, Türkiye İnsan Hakları Vakfı ve Türk Tabipler Birliği temsilcileri Komisyona davet edilerek OHAL sonrası bölgedeki durum hakkında kendilerinden bilgi alınmıştır. Sivil toplum örgütleri temsilcilerinin gündeme getirdikleri en önemli şikayet konusu OHAL'in kaldırılmış olmasına rağmen OHAL Bölge valisinin halen görevine devam etmesi olmuştur. Ayrıca seyahat özgürlüğünün önünde halen birtakım engeller bulunduğu, çeşitli güzergahlarda kimlik kontrolünden ziyade kimlik tespiti yapıldığı, köye dönüşler konusunda ciddi sıkıntılar bulunduğu, dönmek isteyen vatandaşlara 'Köyümüzü PKK yaktı, kendi isteğimizle ayrıldık, tazminat istemiyoruz, kendi imkanlarımızla döneceğiz' şeklinde ifadelerin yer aldığı dilekçelerin imzalatıldığı, köy korucuların köye dönüşün önünde önemli bir engel oluşturduğu gibi sorunlar gündeme getirilmiştir.

17 Ocak Cuma günü saat 16.20'de Diyarbakır'a ulaşan heyet misafirhaneye yerleştikten sonra ilk olarak saat 18.00'da ilde bulunan sivil toplum örgütleri ile bir toplantı yapmıştır. Diyarbakır Ticaret Odasında yapılan toplantıya İnsan Hakları Derneği, Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Diyarbakır Tabip Odası, Diyarbakır Barosu, Ticaret ve Sanayi Odası, TES-İş, Göç-Der ve Tuhad-Der temsilcileri katılmıştır.

Tabipler Odası temsilcisi Erhan Özel kötü muamele ve işkencenin önlenmesinde adli hekimlik hizmetlerinin önemine değinerek raporların yasa, genelge ve tüzüklere uygun olarak düzenlenmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Ayrıca adli muayene sırasında hastanın doktor ile yalnız bırakılmadığı, güvenlik gerekçesiyle kelepçelerinin açılmasının reddedildiği, OHAL öncesinde matbu adli rapor formunun kullanılmadığı, onun yerine boş bir beyaz kağıda 'darp cebir vardır/yoktur' şeklinde rapor yazıldığı, OHAL'in kaldırılmasının ardından 4 nüsha formların gelmeye ve kullanılmaya başlandığı ancak raporun bir örneğinin kolluk görevlisine kapalı değil açık zarfta verildiği, dolayısıyla 'darp cebir vardır' şeklinde rapor verilmesi halinde kolluk görevlilerinin başka bir yerden 'darp cebir yoktur' şeklinde rapor almaya yöneldikleri belirtmiştir. Bir başka şikayet konusu ise sağlık muayenesine gönderilen kişi ile ilgili sağlık kurumuna yazılan yazıda 'filanca suçtan gözaltına alınan X sahsının muayenesinin yapılması' gibi hangi suçtan gözaltına alındığının yazılması olmuştur. İşkence vakalarında ciddi bir azalma olduğunu dile getiren Özel'e göre psikolojik işkence devam etmektedir ve bu işkencenin tespit edilebilmesi için İstanbul Protokolü'ndeki esaslar dikkate alınmalıdır. OHAL'in yeni kalktığını, bu nedenle istatistiki bir bilgi vermenin mümkün olmadığını söyleyen Özel'e göre kolluk kuvvetlerinin muayeneye getirilen vatandaşa davranışında gözle görülür bir ilerleme olmuştur.

TİHV temsilcisi Muhsin Bilal'e göre gözaltına alınanların sayısında azalma olmasına rağmen kötü muamele devam etmektedir. Bal'a göre askı, falaka gibi kaba işkence yöntemleri yerine göz bandı bağlama, kulağa tıkaç tıkama ve uzun süre ayakta bekletme gibi psikolojik işkence yöntemlerine yönelme vardır. Bu nedenle de sağlık muayenesi yapılırken eski usul 'darp cebir vardır/yoktur' yerine psikolojik muayene de yapılmalıdır.

Baro temsilcisi Meral Danış Beştaş son 2 yıllık dönem içerisinde sadece 56 kişiye CMUK hizmeti verdiklerini, göz altına alınan sanıklara avukat istememeleri için baskı yapıldığını dile getirmiştir. Ayrıca sanıkla yapılan görüşmede polis de bulunmasından ve cezaevlerine girişte duyarlı kapıya rağmen elle aramaların devam ettiğinden şikayet edilmiştir. Müvekkille görüşme sırasında avukatlar rahatsız edilmediğini ifade eden Beştaş son bir yılda gözaltı sayısında azalma olduğunu ancak işkencenin henüz tamamen kalkmadığını belirtmiş, işkence ve cinsel taciz konularında hakim ve savcılarının daha duyarlı olmaları çağrısında bulunmuştur.

İHD temsilcisi Selahattin Demirtaş son iki yıldır faili meçhul, yargısız infaz ve kaba işkence olaylarında ciddi bir azalma olduğunu, genel olarak fiziki baskı, tehdit ve aşağılama olmadığını ancak yemek vermeme, göz bağlama, tuvalete götürmeme gibi işkence yöntemlerinin devam ettiğini belirtmiştir. Demirtaş ayrıca İHD Diyarbakır eski şube başkanı Osman Baydemir hakkında, yaptığı basın açıklamaları nedeniyle 200'ün üzerinde soruşturma açıldığını, kendisi hakkında henüz böyle bir işlem yapılmadığını, OHAL'in kaldırılmasından sonra birçok yayının bölgeye rahatlıkla geldiğini, örneğin daha önce Diyarbakır'a girmesine izin verilmeyen otuzdan fazla yayın için yasağın kalktığını, radyo ve TV kapatma olayının olmadığını ancak başka illerde izin verilen gösterilere Diyarbakır'da hala izin verilmediğini, OHAL sonrası kamu görevlilerinden sürgüne gönderilenler olmadığını ancak daha önce güvenlik gerekçesiyle sürgün edilenlerden geri dönen de olmadığını, 2001 yılında 3 gıda ambargosu tespit ettiklerini ancak 2002 yılında gıda ambargosuna rastlanmadığını, ev aramalarında şehir içerisinde bir düzelme olduğu ancak kırsalda halen yasal izin alınmadan ev aramalarının yapıldığını dile getirmiştir. İsim koyma konusunda sorunların devam ettiğini, korucuların köye dönüş önünde ciddi bir engel olduğunu belirten Demirtaş, Diyarbakır'da artan intihar olaylarına dikkat çekmiştir. Demirtaş'a göre Avrupa Birliği süreci bölgede insan hakları alanındaki gelişmeleri olumlu yönde etkilemektedir. Örneğin Kopenhag zirvesi öncesinde 1-12 Aralık 2002 tarihleri arasında Diyarbakır'da hiç kimsenin göz altına alınmadığını, 12-31 Aralık 2002 tarihleri arasında ise 89 gözaltı olayının olduğunu belirtmiştir.

Göç-Der temsilcisi Serdar Talay konuşmasında korucuların varlığının köye dönüş önündeki en önemli engel olduğunu, zaman zaman tapulu arazisini satmak isteyenlere karşı ciddi ölüm tehditleri yapıldığını, köye dönüş için yapılan devlet yardımlarının yetersiz olduğunu, bazı dilekçelerin kabul edilmediğini ve hangi köylere geri dönebileceğine dair resmi bir yazı bulunmadığını belirtmiştir.

TES-İş Şube Başkanı ve Demokrasi Platformu sözcüsü Ali Öncü'ye göre OHAL'in kalkmış olması psikolojik açıdan bölgede bir rahatlama oluşturmuştur. Öncü kendi başından geçen olaylardan verdiği örneklerle basın açıklamalarında konudan çok kimin konuştuğuna bakıldığına dikkat çekerek göz altılarda suç unsuru yaratıldığını iddia etmiştir.

Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası Başkan Vekili İhsan Özbek ise bölgede ticaretin yok denecek kadar azaldığını, göç ve işsizliğin en temel sorunlar olduğunu, kahvelerin dolu olduğunu, sokak çocukları ve bali kullananların sayısında artış olduğunu, Diyarbakır plakalı araçlara özellikle il dışında çıkışta çeşitli zorluklar çıkartıldığını, sık sık durdurulup arandıklarını, bu nedenle de ilde çok sayıda 34 ve 06 plakalı araç olduğunu, Diyarbakır'da yaşayanların potansiyel suçlu olarak görüldüklerini, örneğin deplasmanlarda Diyarbakırspor aleyhine 'PKK dışarı' gibi kötü tezahüratların yapıldığını gündeme getirmiştir.

Toplantıya katılan sivil toplum örgütleri temsilcilerinin birçoğu bölgedeki olumlu gelişmeleri takdir etmiştir. Ancak bunların yeterli olmadığı, daha fazla adımlar atılması gerektiği kanaati de dile getirilmiştir. Yoğun olarak psikolojik işkence yöntemlerinden şikayet edilmesi ise kaba işkence yöntemlerinin artık tarihe karışmakta olduğuna işaret etmektedir. Görüşmelerde dikkat çeken bir başka husus da bütün STÖ temsilcilerinin kendileriyle böyle bir toplantı yapılmasından duydukları memnuniyeti dile getirmeleri olmuştur. Bölgede insan hakları alanında alınacak mesafede devletle sivil toplumun işbirliği önemli rol oynayacaktır.

Heyet üyeleri 18 Ocak Cumartesi günü ilk olarak Büyükşehir Belediye Başkan vekili Mehdin Güler ve Genel Sekreter vekili Ahmet Zirek ile görüşmüştür. Güler ildeki en büyük sorunun yoğun nüfus artışı olduğunu, şehir merkezi nüfusunun 545 bin olduğunu ancak başka illerden gelenlerle birlikte bu rakamın 800 bine ulaştığını, hareketli nüfusun 1 milyon civarında seyrettiğini, Diyarbakır'ın toplam nüfusunun 1.5 milyon civarında olduğunu belirtmiştir. Köykent olarak kurulan İslamköy'e tamamen korucuların yerleştirildiğini belirten Güler'e göre can güvenliğinin sağlanması halinde şehirde sefalet içerisinde yaşayan birçok insan köyüne dönecektir. Güler'e göre OHAL'in kaldırılmasının ardından durum biraz düzelmiştir. Ancak yollardaki aramalar ve gece gözaltıları gibi birtakım olumsuzluklar devam etmektedir. Güler ayrıca şehirler arasındaki yol aramalarında düzelme olduğunu ancak kırsal bölgeye gidilirken aramaların arttığını, OHAL valisinin halen görevde olmasının halkta tedirginlik yarattığını, askerlerin kendilerine boykot uyguladığını, ordu mensupları ile hiçbir ilişkilerinin olmadığını,

zorunlu olarak birlikte buldukları mekanlarda ise selamlarının dahi alınmadığını, aynı şekilde OHAL valisi ve il Emniyet Müdürü ile de sağlıklı bir diyaloglarının olmadığını, devletle halk arasında bir güven bunalımı olduğunu belirtmiştir. Belediye Başkan Vekilinin gündeme getirdiği bir diğer husus ise 7 haftadır avukatlarının Abdullah Öcalan ile görüşmesine izin verilmemesinin halk arasında gerginliğe yol açtığı iddiası olmuştur.

DGM Cumhuriyet Başsavcısı Şaban Ertürk heyet üyelerine yaptığı açıklamada Devlet Güvenlik Mahkemelerine atananlar için meslek içi eğitim kursu düzenlenmesi gerektiğini, ilk defa DGM'de görev yapanların çoğunun terör suçu ile ilk defa karşılaştıklarını ve zorluk çektiklerini, DGM'de görev yapan yargı mensuplarının görev sürelerinin daha uzun olması gerektiğini, çünkü çoğu defa işi öğrenmeden tayinlerin çıktığını, örgüt liderleri dışındakiler için genişletilmiş bir pişmanlık yasası çıkartılmasının çok yararlı olacağını ifade etmiştir. Ertürk konuşmasında AB standartlarının modern toplumlar için geçerli olduğunu ve Diyarbakır özelinde bu standartları uygulamanın mümkün olamayacağını da belirtmiştir. Başsavcıya göre bölgedeki aşırı nüfus artışı işsizlik ve eğitim sorunu ile birleştiğinde terör örgütlerine insan kaynağı sağlamaktadır. Diyarbakır DGM'ye intikal eden dosya sayısında geçen yıllara oranla düşme gözlenmiştir. Örneğin bu sayılar 1990'da 2010, 1994'de 8156, 2000'de 2270 ve 2002'de 1708'dir.

Heyet üyeleri daha sonra Askeri Hastane'ye giderek Lice'deki çatışmada yaralanan askerler ile uçak kazasından sağ olarak kurtulan bir vatandaşı ziyaret etmiş ve sağlık durumları hakkında yetkililerden bilgi almıştır. Ardından Diyarbakır Devlet Hastanesine gidilmiş ve uçak kazasından yaralı olarak kurtulan bir başka vatandaş ile hastanenin mahkum koşulları ziyaret edilmiştir. Hastanenin bodrum katında bulunan mahkum odalarının temiz ve standartlara uygun olduğu görülmüştür. Daha sonra Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesine gidilerek bir başka uçak kazası yaralıyı ziyaret edilmiş, ardından da Rektör Prof. Dr. Fikri Canoruç'tan üniversitenin sorunları hakkında bilgi alınmıştır. Prof. Canoruç'un gündeme getirdiği en önemli sorun 200'ün üzerindeki yardımcı doçent, doçent ve profesörün kadro beklemesi, 78 sayılı KHK ile kadro ilanının YÖK'e verilmesi ve YÖK'ün de ilan vermeyerek kadroları engellemesi olmuştur.

Heyet üyeleri öğleden sonra 75. Yıl Sokak Çocukları Merkezi, Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şubesi, Çocuk Yuvası, Yetiştirme Yurdu ve Huzurevini ziyaret etmiştir. Emniyet Müdürlüğüne bağlı Çocuk Merkezinin son derece temiz olduğu görülmüştür. Diyarbakır'daki sokak çocuklarının sayısının fazlalığı dikkate alındığında Sokak Çocukları Merkezi'nin oldukça önemli bir kurum olduğu ancak eleman ve eşya bakımından yeterli düzeyde olmadığı görülmüştür. Fiziki şartları pek de uygun olmayan Huzurevinde normal yaşlılardan çok psikiyatri hastalarının kaldığı görülmüştür. SHÇEK'na bağlı yetiştirme yurduna yapılan ziyarette heyetin gelecek olması nedeniyle önceden temizlik yapıldığı, birçok eksikliğin giderildiği, habersiz gelmesi halinde sorunların daha iyi görülebileceği, kütüphanenin ve ders kitaplarının yetersiz olduğu, birçok öğrencinin dershaneye gitmek istediği, yemeklerin kötü ve az olduğu, el sabunu ile saç yıkandığı, akşam etütlerine hocaların gelmediği, ders çalışanla çalışmayanların aynı sınıfta tutulduğu, bunun da çalışmak isteyenleri engellediği gibi sorunlar gündeme getirilmiştir.

19 Ocak Pazar günü ilk olarak İl Jandarma Alay Komutanlığı ziyaret edilmiş ve Alay Komutanından (Osman Baykurt) bölge hakkında bilgi alınmıştır. Baykurt heyet üyelerine verdiği bilgide halkta OHAL kalkınca tüm yasaların kalkacağı şeklinde bir izlenim oluştuğunu veya oluşturulduğunu, oysa halen dağlarda 500 civarında silahlı terörist bulunduğunu, bu nedenle de belli bölgelerde yol kontrollerinin devam ettiğini, **devletin döşediği mayınların çoğunun karakol çevresinde olduğu ve temizlendikleri, teröristlerin döşedikleri mayınların yerlerini bilmediklerini, ancak zaman zaman mayın taraması yapıldığını, Diyarbakır'da boşalmış 90 köyden 48'ine, 303 mezradan 58'ine dönüldüğünü belirtmiştir.** Ziyaretin ardından Alay Komutanlığının altında bulunan nezarethaneler görülmüş, daha sonra da Organize Sanayii Jandarma Karakolu ile Geyiktepe Jandarma Karakolu ziyaret edilmiştir. Nezarethanelerin fiziki açıdan uygun oldukları ancak gözaltı kayıtlarında yapılan incelemelerde özellikle avukat isteği konusunda sorun olduğu görülmüştür. Örneğin Organize Sanayii Karakolunda 2001-2001 yılları arasında kaydı yapılmış 68 kişiden sadece 1 kişinin avukat talep ettiği, onda da gözaltına alınan şahısla avukatın soyadlarının aynı olduğu, Geyiktepe Jandarma Karakolunda 1998-2003 yılları arasında nezarethane defterine kaydı yapılmış 130 kişiden hiçbirisinin avukat talep etmediği

görülmüştür. Diyarbakır Merkeze daha yakın olan Organize Sanayii Karakoluna en yakın sağlık ocağı 25 kilometre uzaklıktadır.

Diyarbakır Emniyet Müdürlüğü hakkında yapılması gereken ilk yorum, teknolojik açıdan son derece ileri bir noktada olduğudur. Emniyet Müdürü Atilla Çınar, heyet üyelerine verdiği brifingde terör tehlikesinin potansiyel olarak halen devam ettiğini, dağda terörist ve terör olduğu sürece normale dönüşün zor olacağını ifade etmiştir. Sivil toplum örgütlerinin sıkça gündeme getirdikleri 'psikolojik işkence' kavramının net bir tanımı yapılması gerektiğini belirten Çınar'a göre bölgede görev yapan emniyet mensupları da psikolojik işkence görmektedir. Dile getirilen bir başka sorun fazla çalışan emniyet mensuplarına fazla mesai ücretlerinin ödenmesi olmuştur. Heyet üyeleri daha sonra Emniyet Müdürlüğü'nün çeşitli birimlerini gezerek bilgi almıştır. Özellikle Terörle Mücadele Şubesinin sorgu odalarının son derece modern olduğu ve sorgu sürecinin kameraya kaydedilebildiği görülmüş, ayrıca profesyonel sorgucular dışında kimsenin sorguya katılmasına izin verilmediği, farklı sorgucuların gerek duyulması halinde izleme odasından mikrofonla sorguya katılabildiği heyete ifade edilmiştir. Daha sonra Özel Harekat Şube Müdürlüğü ziyaret edilip çalışmaları hakkında bilgi alınmıştır.

Cumhuriyet Başsavcısı Sait Gürlek işkence konusunda 1992-2002 yılları arasında 390 ihbar ve şikayet gerçekleştiğini, bunlardan 45 tanesi için iddianame düzenlendiğini ve 23'ü hakkında yargılamanın devam ettiğini belirtmiştir. Savcı başkanlığında Cezaevi İzleme Kurulu ile yapılan toplantıda kurulun düzenli olarak toplandığı, cezaevlerini ziyaret ettiği ve çalışmalarını rapor haline getirdiği ancak bu raporların TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu'na iletilmediği görülmüştür. Heyete verilen bilgide cezaevlerinde ciddi bir sorun olmadığı, üçüncü derece akrabaların ziyaretlerinde sorun çıkartılmadığı, örneğin amcaoğlu, dayıoğlu gibi akrabaların ziyaretlerinde esneklik gösterildiği ve kantin fiyatlarının piyasanın %10-15 altında olduğu belirtilmiştir.

Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulu üyeleriyle yapılan toplantının ardından E Tipi Kapalı cezaevi ziyaret edilerek hükümlü ve tutuklulardan bilgi alınmıştır. Cezaevinde örnekleme yoluyla bay ve bayan PKK, Hizbullah ve İtirafçı koğuşları gezilmiştir. İtirafçıların gündeme getirdiği en önemli sorun itirafçılık yasasının üzerinde çok iyi çalışılarak yeniden çıkartılması olmuştur. Ayrıca günlük iase bedelinin yetersiz olduğu, odaların çok soğuk olduğu ve ısınmadıkları, resmi bayramlarda da açık görüş yaptırılması, kardeşlerin görüşüne izin verilmediği, kantin fiyatlarının pahalı olduğu, hobi salonundaki malzemelerin yetersiz olduğu, yemeklerde meyve verilmediği, mahkemeye veya hastaneye gidiş gelişlerde bağlanan kelepçeye itirazları olmadığı ancak kelepçelerin elleri çok sıktığı dile getirilmiştir. Mahkumlar ayrıca sıcak su sorunlarının olmadığını belirtmiştir. Başka bir itirafçı koğuşunda yapılan görüşmede ise yemeklerin çok iyi olduğu ve kantin fiyatlarının da makul olduğu belirtilmiştir.

Terör mahkumları ile yapılan görüşmelerde havalandırmaların çok dar olduğu ve güneş almadığı, özellikle akşam yemeklerinin kötü olduğu, Kürtçe kitap ve dergilerin gelmediği ancak OHAL'in kalkmasının ardından Özgür Gündem'in gelmesine izin verildiği, tutukluluk sürelerinin çok uzun olduğu, yeni tutuklananlardan işkence gören olmadığı, yatakların çok eski olduğu, çocuklarıyla görüş saatinin uzatılması gerektiği, mektupların zaman zaman iletilmediği gibi sorunlar dile getirilmiştir.

Cezaevinde yapılan incelemelerde infaz koruma memurları ile de görüşülmüştür. Bugüne kadar Komisyonun yayınladığı birçok raporda infaz koruma memurlarının sorunlarına değinilmiştir. Hükümetin infaz koruma memurlarının sorunları konusunda somut adımlar atması yerinde olacaktır.

Heyet üyeleri 20 Ocak Pazartesi günü ilk olarak Urfakapı Minibüsçüler durağını ziyaret edip minibüs şoförleri ve yolculardan özellikle yol aramaları konusunda bilgi almıştır. Burada yapılan görüşmelerde eskiye nazaran aramaların sayısında azalma, niteliğinde de düzelme olduğu tespit edilmiştir. **Köye dönüş burada da gündeme getirilmiş, dönüş önündeki engellerin mayınlar, korucular ve ekonomik durumun kötülüğü olduğu ifade edilmiştir.** Yapılan incelemelerde normal birtakım uygulamaların dahi vatandaş tarafından ayrımcılık olarak değerlendirildiği görülmüştür. Örneğin minibüsçülerin bazıları güzergah izin belgesinin hiçbir yerde olmadığını, belirlenen hatlar dışında yolcu

taşıyamadıklarını, aksi halde para cezasına çarptırıldıklarını veya araçlarının bağlandığını iddia etmiştir. Oysa Türkiye'nin her bölgesinde güzergah kullanımı izne bağlı olup isteyen araç istediği hatta yolcu taşımacılığı yapmamaktadır.

Heyet üyeleri aynı gün boşaltılan köylerden gelen vatandaşların yaşadığı Beşyüzevler semtini ziyaret etmiştir. Diyarbakır'ın değişik ilçelerinden gelen ve yaklaşık 7 yıldır burada yaşamakta olan vatandaşlar başta işsizlik olmak üzere elektrik kesintileri, devletten kredi ile alınan ineklerin borçları gibi konuları dile getirmiş ve imkan verilmesi halinde köyelerine dönmek istediklerini belirtmiştir.

Daha sonra Diyarbakır Valisi Cemil Serhatlı'yı ziyaret eden heyet üyeleri ilin sorunları hakkında bilgi almış, ardından da İnsan Hakları İl Kurulu'nun ilk toplantısına katılmıştır. Valinin ifadesiyle 'ihtiyaç olmadığı için' Kurul bugüne kadar toplanmamıştır. Toplantıya katılan sivil toplum örgütleri temsilcileri OHAL sonrasında bölgede memnuniyet verici gelişmeler olduğunu belirtip devlet ile vatandaş arasında köprü görevi üstlenen kamu görevlilerinin vatandaşa karşı çok daha duyarlı ve dikkatli davranmasının önemine değinmiştir. Sivil toplum örgütleri temsilcileri ayrıca bir araya gelmiş olmaktan dolayı son derece memnun olduklarını, toplantıların bundan sonra düzenli olarak devam etmesini dilediklerini ifade etmiştir.

Heyet üyeleri son olarak eski Olağanüstü Hal Bölge Valisi Gökhan Aydın'ı ziyaret etmiştir. Vali Aydın, OHAL Valiliğinin fiilen sona erdiğini, halen evrakların devri için hazırlık yapıldığını, tasfiye işlemlerinin son aşamaya geldiğini, resmen kaldırılabilmesi için Bakanlar Kurulu kararı gerektiği, Irak krizi nedeniyle bölge valileri arasında koordinasyon görevi yaptıklarını ifade etmiştir. Nitekim heyetin çalışmalarını tamamlayıp bölgeden ayrılmasından kısa bir süre sonra OHAL valisi görevden alınmış ve bu göreve başka bir atama yapılmamıştır.

Köye dönüş konusunda birtakım adımlar atılmaktadır. Örneğin Haziran 2000'den Kasım 2002'ye kadar Diyarbakır'da 45 mezra ve 59 köye dönüş yapılmıştır. Köye dönen hane sayısı 1614, nüfus sayısı da 8.798'dir.

Bölgenin ekonomik olarak canlandırılması için gelir ve istihdam yaratıcı çalışmalar çerçevesinde 1 Ocak 2002 ve 31 Ağustos 2002 tarihleri arasında 79 kişiye 6.138 fidan, 10 kişiye 110 küçükbaş hayvan ve 15 kişiye 15 sera dağıtılmış, ayrıca kurulan 2.312 halı ve kilim tezgahında 6.354 kişinin çalışması sağlanmıştır.

Bölgeye özellikle Avrupa ülkelerinden olmak üzere yoğun bir ziyaretçi akını olduğu tespit edilmiştir. Örneğin Diyarbakır'ı ziyaret eden yabancı büyükelçilik veya konsolosluk görevlisi sayısı 1999 yılında 3, 2000 yılında 3, 2001 yılında 74 ve 2002 yılında 35 olmuştur. Aynı yıllar içerisinde bölgeyi ziyaret eden yabancı medya mensuplarının sayısı sırasıyla 3, 3, 91 ve 45 olmuştur. Diyarbakır'ı 2000 yılında 23, 2001 yılında 48 ve 2002 yılında 32 kişi yabancı heyet mensubu (bakan, parlamenter vs) olarak ziyaret etmiştir. Bu kategorilerin dışında çeşitli nedenlerle 1999 yılında 68, 2000 yılında 248, 2001 yılında 546 ve 2002 yılında 5491 yabancı kişi Diyarbakır'ı ziyaret etmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

- Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse son birkaç yılda ve özellikle olağanüstü halin kaldırılmasından sonra bölgede insan hakları uygulamaları açısından kayda değer bir ilerleme sağlanmıştır. Komisyonumuz bu gelişmeleri memnuniyetle karşılamakla birlikte kalıcı olmalarını sağlamak amacıyla birtakım tedbirler alınmasında fayda görmektedir.
- Karakol kayıtlarına bakıldığına gözaltına alınanların çok büyük çoğunluğunun avukat talep etmediği, ayrıca yakınlarına haber verilmesini de istemediği görülmüştür.
- Oysa Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin 6. maddesine göre 'soruşturmanın kapsam ve konusunun açığa çıkması bakımından kesin bir sakınca doğmaması' halinde kişinin yakalandığı derhal yakınlarına bildirilmelidir. Yakınlara haber verilmesi bir yükümlülük olup kişinin veya güvenlik görevlisinin isteğine bağlı değildir. Kişinin isteğine bağlı

olan kime haber verileceği hususudur. Ancak uygulamada genellikle Nezarethane defterinde 'Haber verilen yakını' kısmına yakınlarına haber verilmesini istemediği şeklinde not düşülmektedir. Yakınlara haber verilmesi konusunda daha duyarlı davranılmalıdır.

- Aynı şekilde Yönetmeliğin 19. maddesine göre 'Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görev alanına giren suçlar hariç kişinin kendisi müdafii tayin edebilecek durumda değilse, isteği halinde baro tarafından kendisine müdafii tayin edilir. Bu durumdaki kişinin müdafii talebi kolluk kuvveti tarafından derhal baroya bildirilir.' Uygulamada avukat tayini konusunda yeterli hassasiyetin gösterilmediği görülmüş, zaman zaman da sanığın avukat istemesi halinde masrafını kendisi ödeyeceği şeklinde yanlış bilgilendirildiği tespit edilmiştir.

- Diyarbakır Emniyet Müdürlüğünün hazırlamış olduğu 'İnsan Hakları ve Polis' isimli doküman polisin insan hakları eğitimi alanında önemli bir adımdır. Ancak bu eğitimin sürekli olması ve uygulamada kendisini daha çok göstermesi için daha etkin tedbirler alınmalıdır.

- Özellikle psikolojik işkencenin tanımı konusunda netlik olmadığı gözlenmiştir. Bu çerçevede Yargıtay 8. Dairesinin 30 Ocak 2002 günü verdiği 2002/8-191 Esas ve 2002/362 Karar numaralı kararındaki tanım esas alınabilir. Karara göre; 'İşkence, Birleşmiş Milletler Sözleşmesinde fiziki veya manevi ağır acı veya ızdırap veren bir eylem olarak, Dünya Tabipler Birliği Tokyo Bildirgesi'nde ise; kendi başlarına veya herhangi bir otoritenin emri ile hareket eden bir ya da birden çok kişinin, bir kişiyi bilgi vermeye, bir itirafta bulunmaya ya da diğer herhangi bir nedenle zorlamak için kasıtlı, sistematik ya da nedensiz olarak gerçekleştirdiği fiziksel ya da mental acı olarak tanımlanmıştır. Yargısal kararlarda ise maddi veya manevi eza verici eylem şeklinde tanımlanmıştır. Maddi işkence beden bütünlüğüne yönelik, manevi işkence ise bedene doğrudan etki yapmayan manevi nitelikteki eza verici eylemleri içerir. Zalimane muameleler; maddi veya manevi ızdırap verici her türlü eylemi, insanlık dışı muamele; insanlık kişiliğini ve duygusunu önemli ölçüde inciten eylemleri, haysiyet kırıcı hareketler ise; namus, şöhret veya haysiyete saldırgan davranışları ifade eder.

Suçun manevi unsuru ise failde genel kast ve özel kastın (saikin) bulunmasıdır. Genel kast, kamu görevlisinin işkence, zalimane, insanlık dışı veya haysiyet kırıcı eylemlerini hukuka aykırı olduğunu bilerek ve isteyerek yapmasıdır. Özel kast ise maddede öngörülen eylemlerin gerek kendisi, gerekse başkasının suçunu veya cürümlerini söyletmek, olayların bildirilmesini engellemek, şikayette bulunulmasını önlemek veya tanıklık edilmesi nedeniyle gerçekleştirilmesi gerekir. Suçun mağduru ise cürmü söylenmek, olayların bildirilmesini, şikayet ve ihbarı önlemek veya tanıklığı nedeniyle yukarıda belirtilen eylemlere uğrayan her kişidir.

- OHAL'in kalkmış olması bölgede en azında psikolojik açıdan bir rahatlama beraberinde getirmiştir. Bu noktada normale dönüş süreci hızlandırılmalı, OHAL döneminde bölgede görev yapmış üst düzey görevliler ve güvenlik görevlileri peyderpey başka illere kaydırılarak olağan halin geçerli olduğu illerde çalışmış görevliler bölgeye gönderilmelidir.

- Köye dönüş yapmak isteyenlere istatistik amacıyla form doldurulmaktadır. Ancak formlarda iddia edildiği gibi, 'köyümüzü PKK yaktı, devletten hiçbir yardım almadan kendi imkanlarımızla dönmeyi kabul ediyoruz' gibi ifadeler yer almamaktadır. Sadece göç nedenleri sorulmaktadır. Bunlar arasında iş bulmak, çocukların eğitimi, daha iyi hayat şartları, köy içi huzursuzluk, sağlık, terör ve kan davası gibi nedenler yer almaktadır.

- Köy koruculuğu sistemi planlı bir şekilde tasfiye edilmelidir. Mevcut korucular

silahsızlandırılarak uygun yerlerde istihdam edilmeleri, yaşlı olanların yasal bir düzenleme ile emeklilikleri sağlanmalıdır.

- Terör daha çok işsiz ve umutsuz insanlardan destek bulmaktadır. Bugüne kadar birçok defa açıklanan ancak gerçekleştirilemeyen ekonomik paketler bölge halkının devlete güvenini sarsmıştır. Bölge ekonomisinin canlandırılması ve işsizliğin ortadan kaldırılabilmesi için imkanlar ölçüsünde kamu ve özel sektörün işbirliği ile bölgeye daha çok yatırım yapılmalıdır.

- İnsan Hakları İl Kurulu üst düzey kamu görevlileri ile sivil toplum örgütleri temsilcileri arasında bir buluşma platformu oluşturmaktadır. Ancak kurul ilk toplantısını Komisyon üyelerinin ziyareti vesilesiyle yapmıştır. İl Kurulu toplantılarını düzenli olarak yapmalı, bir yandan insan hakları alanındaki uygulamalar incelenip etkin tedbirler alınırken, öte yandan devlet ile sivil toplum örgütleri temsilcileri arasında bir iletişim platformu oluşturmalıdır.
- Devlet Güvenlik Mahkemelerine atanacak hakim ve savcılara terör suçları hakkında yeterli eğitim verilmelidir.
- Geniş kapsamlı bir pişmanlık yasasının çıkartılması bölge barışı ve terörün yaralarının sarılması açısından gerekli görülmektedir.
- Sokak çocukları bölge için önemli bir sorundur. Alınan tedbirler yetersiz olduğundan birçok çocuk suça yönelmektedir. Terörün azalmasının ardından hırsızlık, kapkaç, yaralama gibi adi suçlarda artış olması dikkat çekicidir. Bu tür suçları işleyenler arasında çocukların oranının oldukça yüksek olduğu dikkate alındığında iş adamları, sivil toplum örgütleri ve kamu yöneticilerinin işbirliği ile mevcut ve potansiyel çocuk suçluların ıslahına yönelik acilen somut adımlar atılması gerektiği görülür. Özellikle SHÇEK'e bağlı yetiştirme yurtlarında sivil toplum örgütlerinin de desteğiyle acilen iyileştirmelere gidilmeli, ayrıca kadro bakımından da yetersizlikler giderilmelidir.
- Diyarbakır Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulu 5 Nisan 2002'den heyetin ziyaret tarihlerine kadar Diyarbakır ve ilçelerinde bulunan cezaevlerine 26 ziyaret gerçekleştirmiştir. Kurul etkin bir şekilde çalışmaktadır. Cezaevleri hakkındaki şikayetlerde ilk olarak Kurul ile irtibat kurulabilir, çözüm bulunamayan daha ciddi sorunlar için TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonuna başvurulabilir.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üye yapısının bu dönem çok büyük ölçüde yenilendiği gerçeği dikkate alınırsa Meclis'in diğer komisyonlarının da bölgeye ziyaretler yapmaları, bölge sorunlarının yerinde görülmesi ve çözüm önerileri iletilmesi konusunda faydalı olacaktır. Bu tür ziyaretlerin ardından bölge sorunlarının çözümüne yönelik yasal çalışmalara hız verilmelidir.

Mehmet ELKATMIŞ	Cavit TORUN	Özlem ÇERÇİOĞLU	Orhan ERDEM	Engin ALTAY
Başkan	Başkan Vekili	Katip Üye	Üye	Üye

EKLER

1. Merkezi Köy Uygulamaları Hakkında Bilgi Notu
2. Diyarbakır 2 Nolu Cezaevi Müdürlüğü Brifing Dosyası
3. Diyarbakır E Tipi Kapalı Tutukevi Müdürlüğü Brifing Dosyası
4. Diyarbakır Emniyet Müdürlüğü 'İnsan Hakları ve Polis' Raporu
5. Köye Dönüş Yapmak İsteyen Ailelerin Doldurduğu Form Örneği
6. OHAL Valiliğinden Alınan Çeşitli İstatistikler
7. Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası Bölgesel ve Ulusal Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri Raporu
8. Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası Bölgesel Kalkınma ve Sanayileşme Raporu